

Ejszyszki a znane postacie historyczne

Ejszyszki, fot. Barbara Kaliszewska

„Jakieś specjalnie charakterystyczne piętno posiada ta ziemia, jakby sielanka jaka. Małe laski rozrzucone wśród pól, a na polach tych wszędzie pojedyncze drzewa. Czasem spojrzysz wzdłuż ścierniska, a ono niby park, niby sad usiane całe dzikimi gruszami, dębami, dalej brzozy i klony. (...) Oczu po prostu oderwać niepodobna.” — pisał Józef Mackiewicz/

Datowane na początek XI w. Ejszyszki, równie dobrze mogły powstać, jak niektóre źródła wskazują, dopiero na przełomie XIII i XIV w. Jednakże nasycenie i koncentracja postaci historycznych, jakie na przestrzeni wieków odwiedziły miasteczko, zdumiewa do dziś...

Ejszyszki w XIV i XV w.

Pierwsza żona Księcia Witolda Wielkiego, Anna, urodziła się właśnie w Ejszyszkach - w rodzinie księcia Sudymunda, do którego miasteczko wówczas należało. Wyszła za mąż za Witolda w roku 1370. Dwukrotnie uratowała Witolda przed śmiercią oraz cieszyła się szacunkiem Krzyżaków, którzy cenili ją za rozeznanie i zdolności polityczne. Od czasu, gdy Sudymund zginął w niewoli krzyżackiej, Ejszyszkami zarządzał sam Witold Wielki. Przy układzie Witolda z Zakonem Krzyżackim, podpisanym w 1384 r., zawieszona była pieczęć „Wiseken”, którą niektórzy historycy rozszyfrowują dziś jako „Ejszyszki”. Na polecenie Witolda w Ejszyszkach wybudowano pierwszy kościół katolicki. Była to szesnasta parafia rzymskokatolicka i szesnasta świątynia na Litwie od czasu Chrztu. Mówi się, że miejscowy dwór oraz okoliczne lasy były ulubionym miejscem odpoczynku i polowań Wielkiego Księcia, że w Ejszyszkach Witold został uroczysto powitany przez szlachciców, gdy wracał ze zjazdu w Łucku i to z Ejszyszek pisał listy do cesarza Niemiec Zygmunta Luksemburczyka, oskarżając Jagiełłę o zdradę.

Kościół parafialny, ufundowany przez Witolda, był doposażony przez Aleksandra Jagiellończyka i Zygmunta Starego. Świątynia płonęła kilkakrotnie. Po raz pierwszy została zwęglona w czasie wojny domowej między Zygmuntem Kiejstutowiczem i Świdrygiełło. Po tragicznej śmierci obu braci w 1440 r. Wielkim Księciem Litewskim został Kazimierz Jagiellończyk, który w tym samym roku - w drodze z Krakowa do Wilna – przez kilka tygodni miał gościć w Ejszyszkach. Podobno przebywał tu do czasu, aż się nie upewniono, że droga do Wilna jest bezpieczna. Jest to tym ważniejsze wydarzenie w historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów, gdyż ogłoszenie Kazimierza Jagiellończyka w Katedrze Wileńskiej w czerwcu tegoż roku przez bojarów litewskich Wielkim Księciem Litewskim traktuje się, jak zerwanie porozumień z Polską zawartych przez Zygmunta Kiejstutowicza w Grodnie i de facto zerwanie polsko-litewskiej unii personalnej. W czasach rządów Kazimierza Jagiellończyka (1440-1492) Ejszyszki, będące ważnym punktem strategicznym na drodze łączącej Kraków z Wilnem, zaczęły się rozwijać i rozrastać się w bardzo szybkim tempie.

Stanislovas Rapalionis

W 1485 r. w leżących nieopodal Ejszyszek Montwiliszkach, w rodzinie drobnej szlachty przyszedł na świat jeden z ojców piśmiennictwa litewskiego, reformator i pierwszy profesor teologii na

Uniwersytecie w Królewcu - Stanisław Rafałowicz. Początkowo podpisywał się jako Stanislaus Rapagellanus lub Stanislaus Lituanus, niemniej do panteonu wybitnych postaci litewskich trafił jako Stanislovas Rapalionis. Przyczynił się on do powstania „Katechizmu” Martynasa Mažvydasa, z którym łączyły go nie tylko zainteresowania naukowe, ale też bliska przyjaźń. Przepuszcza się, iż edukację rozpoczął Rafałowicz właśnie w szkole parafialnej w Ejszyszkach. Następnie studiował w Krakowie i na Uniwersytecie w Wittemberdze, jako stypendysta ostatniego mistrza krzyżackiego Albrechta Hohenzollerna. Cieszył się dobrą opinią profesorów, w tym Marcina Lutra. Tu otrzymał stopień doktora i został pierwszym profesorem teologii i współzałożycielem Uniwersytetu w Królewcu. Znał polski, litewski, łacinę, hebrajski, grekę i niemiecki. Książę Albrecht, który wziął udział w uroczystościach pogrzebowych, rozkazał pochować Rapalionisa w katedrze w Królewcu, obok grobów rodziny książęcej. W 1985 r. - w 500 rocznicę urodzin naukowca - na dziedzińcu dworku w Hornostaiszkach, który w tym czasie był zaadoptowany pod siedzibę kolchozu „Przykazania Lenina”, wzniesiono pomnik na cześć wybitnego naukowca. Niestety wraz z rozpadem ZSRR, po tym, gdy dworek został sprywatyzowany i popadł w ruinę, również pomnik Rafałowicza został zaniedbany. Obecnie jedna ze szkół w Ejszyszkach (z litewskim językiem nauczania) nosi imię Rapalionisa.

Hipolit Jundziłł

W 1848 r. w okolicach Ejszyszek (koło Podborza) urodził się ojciec nowoczesnej chirurgii wileńskiej Hipolit Jundziłł - późniejszy ordynator szpitala „Sawicz” w Wilnie (obecnie „Szpital Misjonarzy”(„Misionierių ligoninė”). Hipolit Jundziłł był pierwszym lekarzem na Litwie, który zastosował zasadę aseptyki oraz antyseptyki, a następnie użył surowicy przeciwbłoniczej. Był prezesem Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego. Pochodził ze słynnego rodu wybitnych naukowców: Stanisław Bonifacy Jundziłł i Józef Jundziłł byli wybitnymi przyrodnikami, a także założycielami ogrodu botanicznego w Wilnie.

Orszaki królewskie i inne

Już za czasów Jana III Sobieskiego miasteczko otrzymało prawa magdeburskie, które ponownie w roku 1792 odnowił król Stanisław August Poniatowski. Na przestrzeni wieków przez Ejszyszki ciągnęły orszaki królewskie i wielkksiążęce. Przejeżdżał tędy kondukt żałobny Barbary Radziwiłłówny, gdy „powracała” z Krakowa do ukochanego Wilna. Latem 1705 roku w drodze do Warszawy zatrzymał się tu car Piotr I. Jednakże już rok później Szwedzi, w drodze pod Połtawę, zrównali miasto z ziemią. Po jakimś czasie, zwiedzając splądrowane przez Szwedów w czasie Wojny Północnej osady, król August II Mocny zawiązał też do Ejszyszek i nakazał odbudowanie kościoła i miasta.

W 1809 r. miasteczko odwiedził generalny gubernator Litwy i późniejszy pogromca Napoleona Michaił Kutuzow. W czerwcu 1812 r. stacjonowały tu w drodze na Moskwę oddziały księcia Hieronima Bonapartego. Sam książę zamieszkał w dworku w Hornostaiszkach, zaś armia ulokowała się w okolicy. Spędzili tu 3 noce. Jednakże miasteczko ucierpiało dopiero wtedy, gdy w grudniu tego samego roku, rozbitkowie armii napoleońskiej wracali do Francji i po drodze grabili wszystkie przydrożne osady.

W 1827 r. gościł w Ejszyszkach marszałek szlachty powiatu lidzkiego Wawrzyniec Puttkamer. W miejscowym kościele, wraz ze swoją małżonką, ukochaną Adama Mickiewicza, Marylą Wereszczakówną, trzymał do chrztu przyszłego sędziego nowogródzkiego – Onufrego Rymkę.

Ejszyszki w XIX w.

W czasie powstania listopadowego w Ejszyszkach stacjonowały oddziały Kozaków, kontrolujące ważny szlak komunikacyjny Wilno - Warszawa. To nieopodal Ejszyszek, koło wsi Kozakowszczyzna (parafia raduńska) stoczono jedną z ważniejszych bitew powstania, w której udział wzięli studenci Uniwersytetu Wileńskiego na czele z prof. Klimaszewskim (przyszłym kustoszem Biblioteki Wersalskiej), znanym polskim poetą Wincentym Polem i Emeriko Stankiewiczem.

W 1845 r. projekt nowego murowanego kościoła katolickiego w Ejszyszkach opracował, urodzony i mieszkający w Szawrach (ok. 12 km od Ejszyszek) polski historyk, badacz dziejów Litwy, bibliofil, inżynier wojskowości w stopniu kapitana – Teodor Narbutt. Narbutt walczył w wojnie z Napoleonem po stronie wojsk carskich, następnie powrócił do rodzinnego majątku. W 1864 r. został skazany na zesłanie na Syberię, za udział jego dzieci w powstaniu styczniowym.

Jego syn – Ludwik Narbutt dowodził oddziałami uformowanymi również z ludności Ejszyszek i okolic. Dołączył do niego oddział księdza Stefana Horbaczewskiego, a następnie wileńska młodzież wraz ze znanym malarzem - Elwiro Michałem Andriolim. Malarz miał zasłynąć w przyszłości między innymi z ilustracji do „Pana Tadeusza” i „Konrada Wallenroda” Adama Mickiewicza. Po bitwie stoczonej w okolicy Ejszyszek - pod Korkucianami - kiedy to Narbutt został śmiertelnie ranny, podobno właśnie Andrioli przyniósł jego ciało do Ejszyszek, po czym ukrywał się w okolicznych lasach, dopóki nie udało mu się w chłopskim przebraniu przedostać do Wilna.

Warto nadmienić, iż kościół pw. Wniebowstąpienia Pańskiego, zaprojektowany przez Narbutta, powstał również dzięki zabiegom ks. proboszcza Pawła Kalinowskiego. Dołożył on wszelkich starań, by budowę ukończono. Szczególne znaczenie ma kronika kościoła parafialnego, którą kapłan spisał własnoręcznie. Jego portret jest jednym z najcenniejszych dzieł sztuki w świątyni.

Siekluccy

Niektóre źródła podają, iż w Ejszyszkach i okolicy zamieszkiwali przedstawiciele aż 16 rodów szlacheckich, w tym urzędująca w majątku ziemskim w Hornostajszkach (2,5 km miasteczka), rodzina Siekluckich. Ostatni właściciel majątku został aresztowany w 1939 r. i stracony prawdopodobnie w Lidzie. W Ejszyszkach z ust do ust przekazywane są opowieści o szlachetności i roztropności Józefa Siekluckiego – społecznika i członka Kresowego Związku Ziemian.

Wśród jaskrawych postaci tej rodziny, należy wymienić Barbarę Kostrowicką z Siekluckich – fundatorkę kościoła pw. św. Ducha w Wilnie. Inny członek rodu, Wincenty Sieklucki, udzielił poparcia uczestnikom powstania styczniowego, konsekwencją czego było nałożenie sekwestru na majątek w Hornostajszkach.

Na cmentarzu przy kościele w Ejszyszkach jest kilka grobów rodziny Siekluckich, w tym Marii z Jundziłów Siekluckiej, Anny Siekluckiej, Jana Siekluckiego, Józefa Siekluckiego, Łucjana Siekluckiego oraz Wincentego Siekluckiego – Podkomorzego Powiatu Lidzkiego.

W okresie międzywojennym

7 października 1920 r. w Ejszyszkach, w kwaterze nad apteką, noc spędził generał Lucjan Żeligowski. Na głównym placu miasteczka odbył się przegląd wojsk i oddziałów ochotniczych, które 9 października miały zająć Wilno...

Przy drodze z Ejszyszek do Wilna (w okolicy Podborza) do dziś leży kamień, na którym według legendy odpoczywać miał marszałek Józef Piłsudski. Siedział na tym kamieniu, czy też nie – niewiadomo, ale faktem jest, iż w 18 września 1929 r. pod Zygunciszkami odbyły się uroczystości otwarcia połączenia drogowego, które nazwano „Szlakiem Marszałka Piłsudskiego”. 27 września drogą tą, przez Ejszyszki, przejeżdżał prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki.

Zapomnianą, aczkolwiek niezwykle ważną postacią historyczną, związaną w okresie międzywojnia z miasteczkiem był ks. prałat Czesław Kulikowski. Urodził się pod Grodnem. Ejszyszki były jego pierwszą parafią, pracował tu w latach 1933-36. W czasie II wojny światowej bohaterski kapłan przeszedł obóz w Kozielsku, wędrował z Armią Andersa, brał udział w kampanii włoskiej, w tym w bitwie o Monte Cassino.

Nasze czasy

Druga wojna światowa odbiła na Ejszyskach swoje krwawe piętno, zmieniając od podstaw skład narodowościowy miasteczka. Szczególnie ucierpiała ludność narodowości żydowskiej – w 1941 r. zgładzono tu ok. 4 tys. Żydów. Wojenne i powojenne represje ciężko dotknęły również ludność polską. W okolicy Ejszyszek działały partyzanckie oddziały AK. Na miejscowym cmentarzu spoczywają szczątki żołnierzy oddziału dowodzonego przez legendę nowogródzkiej Armii Krajowej - Jana Borysewicza pseud. „Kryśia”.

Dziś także Ejszyski mogą się pochwalić wybitnymi nazwiskami, jak nieżyjący już działacz mniejszości polskiej na Białorusi, były redaktor naczelny „Głosu znad Niemna” i „Magazynu Polskiego”, badacz historii Wielkiego Księstwa Litewskiego, Eugeniusz Skrobocki. Czy też, cieszący się ogromnym szacunkiem mieszkańców, pochodzący stąd, obecny ordynariusz Diecezji Grodzieńskiej, przewodniczący Konferencji Biskupów Katolickich na Białorusi biskup Aleksander Kaszkiewicz.

„Ejszyska szlachta - mówi się u nas często, słusznie się tak mówi, bo to na wskroś szlachecka. starodawna kraina. Czy od Olkienik, czy od Woronowa się jedzie do Ejszyszek, czy też dalej stamtąd na Raduń, ma się czasem wrażenie jakby człowiek kartki z Pana Tadeusza obracał. Tylko patrzeć jak na wzgórzu błyszczą białe ściany soplicowskiego dworu.” — pisał Józef. Mackiewicz.

Wszelkie informacje opublikowane na DELFI zabrania się publikować na innych portalach internetowych, w mediach papierowych lub w inny sposób rozpowszechniać bez zgody DELFI. Jeśli zgoda DELFI zostanie uzyskana, trzeba obowiązkowo podać DELFI jako źródło.